

VISUOMENĖS EKOLOGINIS ŠVIETIMAS DARNIOS PLĖTROS KONTEKSTE

RŪTENIS JANČIUS¹, ALGIRDAS GAVENASKAS², JUOZAS PEKARSKAS³

Kauno statybos ir paslaugų mokymo centras (Lietuva), Aleksandro Stulginskio universitetas (Lietuva)

ANOTACIJA

Darnia plėtra siekiama išsaugoti ne tik dabarties žmonijos, bet ir ateities kartų galimybes tenkinti savo poreikius, pagrįstus žmogaus vertybėmis. Siekdamas darnios plėtros, žmogus negali ignoruoti socialinių ir ekonominių aspektų, nes tai tampa jo gerovės pagrindu, kartu saugant gamtą su visais jos ištekliais. Ekologinis švietimas padeda suvokti esamos ekologinės problematikos, pasiekusios kritinį lygį, mastą ir pavojus. Dėl klaidingo požiūrio į ekologinį švietimą daugelis žmonių turi menkai išvystytą poreikį praktiškai spręsti ekologines problemas, nes požiūris į gamtą dažnai yra vartotojiškas. Siekiant formuoti ekologinį sąmoningumą, reikia žmonių, kurie išmanytų ekologiją, būtų racionaliai mąstantys, gebėtų priimti teisingus, pagrįstus sprendimus. Tai kelia naujus uždavinius švietimo sistemai, kurių sprendimas padės teigiamai keisti socialines ir ekologines sąlygas, politinį ir ideologinį gyvenimą. Švietimas, išryškinantis žmogaus dorybes, prisidedantis prie visuomenės raidos, suteikiantis žinių apie žmogaus savigarbą, charakterį ir socialinę elgseną, tampa akstiniu gelbėti pasaulį. Ekologinio švietimo ir ekologinės kultūros potencialo derinys gali ir turi būti pagrindas, ugdant šiuolaikinio žmogaus sąmoningumą ir jo kūrybinę mąstyseną.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: švietimas, *ekologinis švietimas*, *darni plėtra*, *visuomenė*.

JEL KLASIFIKACIJA: I21, I29, I31; Q01, Q1, Q15

DOI: <http://dx.doi.org/10.15181/rfds.v25i2.1744>

Įvadas

Žmonių skaičius Žemėje jau perkopė 7,6 milijardo. Žmogus privalo mąstyti, kaip jam gyventi, kad užtektų vietos ne tik dabartinei, bet ir būsimosioms kartoms, kartu išsaugant tai, kas jam duota. Žemė nėra nesibai-giantis gamtos išteklių šaltinis, todėl žmogus, tai suvokdamas, atitinkamai turi ir veikti, kad būtų išsaugota visos žmonijos gyvenamoji vieta ir sustabdyta susinaikinimo grėsmė.

Gamtą žmogaus gyvenime visada užėmė svarbią vietą, ji buvo ir yra jo kultūros dalis, įkvepianti kūrybiškumo galios (Mackevičiūtė, 2000: 34). Šiandieninė žmogaus veikla yra ekologinių problemų priežastis. Jos kontekste negalima ignoruoti žmogaus dvasios ir moralės, pagrįstos jo atsakomybe už savo veiklą. Žmogaus veikla ir atsakomybė yra darnaus vystymosi pagrindas, to turi būti siekiama nekeliant pavojaus ne tik dabartinei, bet ir būsimosioms kartoms, tenkinant savo poreikius (Razauskas, 2009: 10). Vartojimo apimtys, gamyba neturi būti mažinamos, tai turi būti daroma ekonominio ir socialinio vystymosi kontekste, netrikdant

¹ Rūtenis Jančius – teologijos licenciatas, edukologijos magistras, Kauno statybos ir paslaugų mokymo centras

Moksliniai interesai: teologija, edukologija

El. paštas: rutenis.jancius@gmail.com

Tel. +370 677 822 91

² Algirdas Gavenauskas – daktaras, docentas, Aleksandro Stulginskio universitetas

Moksliniai interesai: biomedicinos mokslai, ekologija ir aplinkotyra

El. paštas: algirdas.gavenauskas@asu.lt

Tel. +370 37 752 224

³ Juozas Pekarskas – docentas, daktaras, Aleksandro Stulginskio universitetas

Moksliniai interesai: biomedicinos mokslai, ekologija ir aplinkotyra

El. paštas: [juozas.pekarskas@asu.lt](mailto:juzas.pekarskas@asu.lt)

Tel. +370 671 037 49

ekosistemų atsinaujinimo proceso. Atsižvelgiant į pasaulio perspektyvas, darnus vystymasis turėtų tapti dinamišku procesu, įvertinant žmogaus ir gamtos darną.

Žmogaus ūkinė veikla keitė aplinką, jos padarinių žmogus net negalėjo numatyti. Negalima paneigti, kad žmogus, tapdamas gamtos arba pasaulio „valdovu“, ignoravo moralines nuostatas, kurios apima jo ir gamtos santykius, kurie kenkia ne tik pavieniam žmogui, bet ir visuomenei, žinoma, ir būsimoms kartoms. Gamtos ignoravimas atskleidė ne tik skurdžius santykius su aplinka, bet ir ap sunkino ekologinių problemų sprendimą. Tai paskatino iš naujo peržvelgti žmogaus atsakomybę už gamtos išsaugojimą, pasitelkus mokymą, švietimą, auklėjimą.

Struktūriniai pokyčiai turi užtikrinti darnų žmogaus ir gamtos vystymąsi. Įgyvendinti šį siekį galima tik tuo atveju, jei problema bus artima ir suprantama kiekvienam žmogui, tai yra jei transformuosis vidinis žmogaus pasaulis, susijęs su kardinaliais jo kultūros, vertybių, minčių, gyvenimo būdo ir pasaulėžiūros pokyčiais.

Visuomenės sąmoningumo ekologiškumas dėl savo socialinio reikšmingumo mokslinio pažinimo procese turėtų užimti ypatingą vietą. Jungtinių Tautų aplinkosaugos programa ekologinį švietimą pripažino kaip vieną pagrindinių darnios žmogaus ir gamtos sąveikos priemonių, galinčių padėti suvokti esamos ekologinės situacijos, pasiekusios kritinį lygį, mastą ir pavojus.

Šiuolaikinėmis sąlygomis ekologinė sąmonė formuojasi suvokus gamtos pokyčius, kuriuos lėmė gamybinė veikla, ir pripažinus būtinybę spręsti ekologines problemas. Tiek ekologinė, tiek dvasinė krizė, gresianti žmonių sveikatai ir saugumui, esamoje švietimo sistemoje vis dar neįsisąmoninta.

Straipsnio tikslas – atskleisti ekologinio švietimo reikšmę visuomenei, siekiant darnios plėtros.

Objektas – visuomenės ekologinis švietimas.

Uždaviniai:

- analizuoti darnios plėtros reikšmę;
- nagrinėti švietimo reikšmę darnios plėtros kontekste;
- analizuoti ekologinio švietimo principus.

Metodai: sisteminės mokslinės literatūros analizės, bendrosios ir loginės analizės, lyginimo ir apibendrinimo.

1. Darnios plėtros reikšmė

Darnus vystymasis turėtų būti vertinamas ne tik ekonominiu požiūriu, bet žmogaus, kaip visumos, ir jo pašaukimo pasaulyje vidiniais dvasiniais parametrais. Panagrinėję Rytų ir Vakarų filosofijas, religijas nuo žmonijos istorijos pradžios, atrastume keturias dimensijas: fizinę (ekonominę), protinę, socialinę (emocinę) ir dvasinę. Jos atskleidžia keturis pagrindinius visos žmonijos poreikius ir motyvacijas: gyventi (išlikti), mylėti (bendrauti tarpusavyje), mokytis (augti ir vystytis) ir būti naudingam (gyventi prasmingai ir palikti pėdsaką) (Covey, 2007: 27).

Žmogaus veikla skatina jį veikti taip, kad Žemė jam „tarnautų“, bet žmogus neturėtų pamiršti, kad jis, kaip viena iš gyvybės formų, susijęs su kitomis gyvybėmis, kurios nulemia atitinkamą santykį su pasauliu. Siekdami apsaugoti pasaulį, privalome apsaugoti ir visų formų gyvybes. Kad vaikai, pasaulio ateitis, tinkamai taikytų ekologinius principus, žmogaus didaktiniai procesai turi apimti minėtą pasaulio ir jame esančių gyvybių išsaugojimo perspektyvą (Dzikowska, Chmielewski, Wojciechowska, 2016: 45). 1972 m. tarptautinė grupė „Romos klubas“, kuriai priklausė akademinė ir pilietinė visuomenė, diplomatija bei pramonė, paskelbė analitinę studiją „Augimo ribos“. Ši grupė atkreipė dėmesį į tolesnius ekonomikos ir gyventojų augimo scenarijus, kai ribojami išteklių, didėja tarša ir naikinasi žmonija (Hedenus, Persson, Sprei, 2015: 7).

Darnios plėtros sąvoka pirmą kartą paminėta 1987 m. Brundtlando ataskaitoje, kurioje teigiama, „kad darni plėtra yra plėtra, kai tenkinami dabartiniai poreikiai, nemažinant ateities kartų galimybių tenkinti savo poreikius“ (Pivorienė, 2014: 41). Šiuo terminu pabrėžiamos aplinkosaugos problemos, kurios turi būti sprendžiamos atsižvelgiant į socialinius ir ekonominius klausimus. Darnios plėtros šiuolaikinėje visuomenėje pagrindinis

tikslas – suderinti geresnį žmonių gyvenimą, išsaugant gamtos išteklius ir ekosistemas (Pauw, Gericke, Ollson, Berglund, 2015: 15694). Esminis apibrėžimo teiginys nurodo, kad siekiant darnaus vystymosi privalu atsižvelgti į dabartinių ir būsimų kartų poreikius. Definicija nurodo, kaip turėtume elgtis santykiuose su kitais žmonėmis, t. y. su amžininkais ir ateities kartomis. Manant, kad moralinė pareiga rūpintis ateities kartomis nesvarbi, ilgalaikių klimato pokyčių poveikis tampa nereikšmingas (Hedenus, Persson, Sprei, 2015: 11).

Darnios plėtros koncepcija siūlo puoselėti vertybes, priimti mokslinius ir filosofinius sprendimus, kurie padėtų žmogui ugdytis, skatintų socialinę plėtrą, siekti tikslų, kartu rūpinantis kitais žmonėmis. *Darnios plėtros* sąvoka apima ekonominę gerovę, aplinkos kokybę ir socialinę pusiausvyrą. Darnios plėtros samprata susijusi su paradigma, kuri apima pasaulį ir visuomenę kaip visumą, jos narių pripažinimą, susijusį su aukštesniais – dvasiniais – tikslais (Platonova, 2013: 55, 57). Būtina patenkinti kiekvieno žmogaus materialinius ir dvasinius poreikius, oraus gyvenimo galimybė turėtų būti suteikta ne tik konkrečioms žmonių grupėms, bet ir būsimoms žmonijos kartoms. Turi būti proporcingai dalijamasi ne tik vartotojų visuomenės nauda, bet ir rizika, kurią ji netiesiogiai sukelia. Dėl pastarojo aspekto akcentuojama būsimų kartų pasirinkimo laisvė. Gamtos ir jos išteklių saugojimas turi būti derinamas su žmonių gyvenimo poreikiais, esant skirtingoms vertybių sistemoms. Darnumas tampa svarbus pasaulio mastu, kai bandoma suderinti vartojimo ir gamybos procesus tarp skirtingas vertybes puoselėjančių ir tarpusavyje konkuruojančių žmonių grupių. Darnios plėtros koncepcija nagrinėja ekonominę vystymąsi, aplinkos kokybės ir socialinio teisingumo santykius (Schmitz, Stinson, James, 2010: 84). Tenka pripažinti, kad tikslai iškeliami aukščiau dominuojančio sprendimų priėmimo kriterijaus – ekonominės naudos (Spangenberg, 2000: 3). Siekis išsaugoti natūralią gamtą, aplinkos apsaugos ir visuomenės dalyvavimo šiame procese skatinimas, gyvenimo kokybės užtikrinimas yra darnios plėtros aspektai (Holden, Linnerud, Banister, 2014: 131).

2. Švietimo reikšmė darnios plėtros kontekste

Darnios plėtros kontekste švietimas siekia skatinti visų amžiaus grupių žmones prisiimti atsakomybę už darnią plėtrą. Daugelį metų švietimas teikė žinių apie aplinką, skatino rūpintis gamta ir pasauliu (Alexandar, 2012: 131). Neabejotina, kad pagrindinis švietimo, būtino darniam vystymuisi, tikslas yra pažangūs žmonių sąmonės ir veiksmų pokyčiai (Krankalis, Kučienė, 2010: 246). Švietimas yra tinkamiausias šiuolaikinės visuomenės ekologinės kultūros formavimo pagrindas dabartiniame vystymosi etape (Khetagurova, Bryukhanova, 2015: 126). Analizuojant ekologinę krizę, svarbu suvokti, kad svarbesnės už technologijos pažangos problemą yra etinės, psichologinės, kultūrinės problemos. Menkas šalies gyventojų, profesionalų ir valdžios atstovų, kurie priima sprendimus šiose srityse, ekologinis sąmoningumas ir žemas jų ekologinės kultūros lygis yra lemiamas ekologinės degradacijos veiksnys, neabejotinai tapsiantis kliūtimi pereinant prie darnaus vystymosi. Akivaizdu, kad turime tiksliau įvertinti žmogaus poveikį biosferai, gerinti ūkio ir aplinkos valdymo galimybes, įgyti šioms reikmėms įgyvendinti tinkamesnį išsilavinimą ir didinti savo sąmoningumą. Naujos gyvensenos ir vartosenos kūrimas turėtų būti grindžiamas nauju požiūriu į žmogų bei jo aplinką.

Švietimą galima įvardyti kaip žmogaus dorybių formavimo pagrindą, visuomenės raidos būtinybę, laisvės ženklą. Žmogaus mokykla yra net ir kasdienis praktinis gyvenimas. Visuomeninio gyvenimo dinamizmo kontekste ekologinis švietimas suteikia žmonėms daugiau žinių, psichologinio lankstumo, gebėjimą suvokti ir taikyti naują informaciją (Khetagurova, Bryukhanova, 2015: 127). Švietimas ugdymo procese suteikia žinių apie socialinį elgesį, charakterį ir savigarbą. Didžiausia mokymo prasmė ir dovana tampa žinios apie besąlygišką meilę gamtai ir vertybes, kurios atskleidžia skirtumą tarp teisingumo ir neteisingumo gamtos atžvilgiu bei tikėjimą Kūrėju. Švietimas yra nuolatinė mokymosi iš žmonių, lyderių, sėkmių ir nesėkmių patirtis. Jis suteikia žinių apie aplinkinį pasaulį, ugdo požiūrį į gyvenimą ir aplinką, kurioje gyvename. Aplinkosaugos švietimas yra viena veiksmingiausių visuomenės informavimo apie aplinką priemonių, ugdo įgūdžius, kaip spręsti aplinkosaugos problemas, palaikant esamą ir gerinant gyvenimo bei aplinkos kokybę (Bhardwaj, 2016: 24; Alexandar, 2012: 16–17). Atsižvelgiant į tai, būtina persvarstyti įtvirtintas aplinkosauginio švietimo socialines idėjas ir tikslus, organizacinius principus, struktūrą, funkcijas bei valdymo klausimus (Khetagurova, Bryukhanova, 2015: 127).

Švietimo procesas skatina žmonių pagarbą vienas kitam. Žmonės savo kasdienėje veikloje ir aplinkoje, pasitelkę skirtingą patirtį, liudija vertybes, kurios yra jų elgsenos pagrindas. Vertybės siejasi su žmogaus elgsena gerovės labui ir skatina apmąstyti bei ugdyti kitas vertybes ir elgesį, kurios tampa veiksmingesnės kuriant savo ir kitų gerovę. Vertybės pirmiausia ugdomos namuose, vėliau mokyklose, kolegijose, universitetuose, net kalėjimuose ir savanoriškose jaunimo organizacijose. Vieni žmonės vertina perduodamas vertybes, kurios dažnai kyla iš visuomeninių ar religinių taisyklių arba kultūros etikos, o kiti dėl to diskutuoja ir taip pamažu suvokia, kas yra gerai jiems ir jų bendruomenei. Ugdymo procesas paskatina jaunų žmonių vertybinį suvokimą ir supažindina su taisyklėmis, kurios būtinos santykiuose su kitais žmonėmis, siekiant suprasti tam tikrus pagrindinius principus, ugdytis gebėjimą šias taisykles išmintingai taikyti pagal nusistovėjusią tvarką (Bhardwaj, 2016: 26).

Č. Kalenda pastebėjo, kad „žmogus, kūnu, krauju ir smegenimis priklausydamas gamtai, savo veikloje, elgesyje ir vertybinėse orientacijose negali nepaisyti ekologinių dėsnių“ (Kalenda, 1997: 89). Žmogaus elgsenos su gamta nulėmė jo dvasinio ryšio su pasauliu, kaip dovana, praradimą. Ekologiniam švietimui būtini ugdytojai, kurie veiksmingai puoselėtų žmogaus solidarumo, atsakomybės ir atjautos jausmus (Pranciškus, 2015: 210). Siekiant keisti vartotojišką požiūrį į gamtą reikia ugdyti žmogaus sąmoningumą ir atsakomybę, tai paties žmogaus ir jo šeimos užduotis (Bernotas, 1998: 160).

Ekologinis asmenybės potencialas – žmogiškosios prigimties galimybės stabilaus egzistavimo aplinkiniame pasaulyje psichinis išteklius, apimantis kognityvios ir emocionalios asmenybės sistemas, suteikiančias galimybę stabiliai egzistuoti. Tai emocinis požiūris į gyvenimą, gamtą, žmogų. Ekologinės sąmonės potencialo kryptis orientuota į asmeninės ir visuomeninės grėsmės panaikinimą bei pozityvią savimonę, užtikrinančią pastovią, vientisą gamtos ir paties subjekto būklę. Ekologinė šiuolaikinio žmogaus sąmonė nepritaikyta spręsti ekologinių problemų. Norint pagerinti žmogaus aplinkos būklę, sumažinti ekologinę grėsmę, būtina keisti žmonijos vystymosi kryptį, stiprų poveikį civilizacijai keičiant silpnėsiu (Петрова, 2005).

Žmogus gyvena sparčiai besikeičiančiame pasaulyje, visur ir visada skuba: nenori, negali ir bijo sustoti, tarsi stabelėjimas, įsiklausymas į save ar gamtą galėtų jį visiškai sustabdyti ir priversti palikti pirmaujančiųjų gretas. Nors šiandieninio žmogaus tikslai dažnai priešingi gamtai, o sąmonės vertinimas kyla iš ekologinės sąsajos su gamtine aplinka, vis tik žmogaus vertybės įgauna ekologinį aspektą, jeigu atsižvelgiama į gamtos pusiausvyrą (Kalenda, 1997: 89). Ekologinis sąmonės potencialas leidžia išraizgyti šiuolaikinių prieštaravimų kamuolį, apsiginti nuo pavoju, žalos, grėsmių, traumų, plečiant sąmoningo požiūrio sritį, primant savo pačių prigimties realybę ir projektuojant šį suvokimą į žmogaus aplinką. Ekologinis sąmonės potencialas apima psichologinių problemų suvokimą ir jų sprendimo paiešką. Praėjusioms epochoms būdingo žmogaus išaukštinimo, jo „tamsiųjų pusių“ ignoravimo, slopinimo, nutylėjimo, galimybės, kad gali egzistuoti tobulas, darnus, neprieštaringas žmogus, propagavimo rezultatas – su savo psichologinėmis problemomis negebantis susidoroti žmogus, to pasekmė – problemiškas santykis su gamta (Петрова, 2005).

3. Ekologinės etikos ir kultūros svarba siekiant darnios plėtros

Darnaus vystymosi samprata yra kur kas daugiau nei aplinkos apsauga, nes čia būtinos bendros ekonomistų ir ekologų rūpinimosi pasauliu pastangos, gerbiant ekosistemą, dabarties bei ateities žmoniją. Popiežiaus Pranciškaus teigimu, darnų vystymąsi galima sieti su bendrojo gėrio principu, kuris apima būsimas kartas. Popiežius vartoja *integraliosios ekologijos* sąvoką, nurodydamas, kad aplinka yra lyg paskola, kurią gauna kiekviena karta, ją privalo perduoti kitai kartai (Pranciškus, 2015: 159). Prieš priimdami darnią plėtrą kaip naują etiką ir ekonomikos strategiją, turime suprasti ekologines, socialines, politines ir asmenines vertybes, kuriomis grindžiamos moralinės žmonių laisvės, lygybės ir gerovės idėjos. Moralinėmis idėjomis grindžiami išpareigojimai gyvūnams, rūšims ir ekosistemoms. Žmogaus širdis lemia ateitį, pastaroji priklauso nuo to, kaip jis suvokia save ir savo paskirtį (Jonas Paulius II, 1991).

Etika – tai moralinių principų rinkinys, apimantis įpročius, nuostatas, normas. Pasaulis susirūpinęs dėl etikos normų visose žmogaus veiklos srityse. Mūsų pareigas aplinkos ir gyvų būtybių atžvilgiu apibrėžia aplinkosaugos etika. Etiniai standartai yra būtini, siekiant ilgam laikui išsaugoti gamtą ir jos išteklius (Raja-

lakshmi, 2016: 467). Žmogaus, kuris yra sudėtinga būtybė, egzistencijai svarbi ne tik kultūrinė, bet ir natūrali aplinka, kurioje puoselėjami ne tik biologiniai, bet ir dvasiniai bei mentaliniai ryšiai (Kalenda, 1997: 90). Žmogaus santykį su gamta lemia visuomenės narių ir jos struktūrų santykiai, ypač politinių sistemų ir ekonominių santykių. Todėl, aiškinant visuomenės ir gamtos sąveiką, filosofinė mintis turėtų daryti ideologinę įtaką tiek individams, tiek visuomenei, t. y. priimti aplinkosauginį požiūrį, vertybes, normas ir dvasinę kultūrą. Bet kokia socialinė sistema turi būti suderinta su natūralia aplinka, todėl darba, gamybą, vartojimą reikia derinti su gamtos naudojimu. Gamta veikia kaip postulatas ir visuomenės vystymosi sąlyga. Visuomenė yra gamtos dalis, žmogus – evoliucijos viršūnė (Agienko, Bondareva, Chistyakova, Zhironkina, Kalinina, 2017: 3).

Sokratas savo diskusijomis nesiekė kritikuoti kitų nuomonės, tik mėgino ieškoti tiesos (Mažiulienė, Rybelis, 1997), o tai nulemia tokius problemas aspektus kaip aksiologiniai klausimai, žmogaus veiksmų poveikis bendruomenės gerovei ir etikos klausimai, „kas turi vertę ir kas yra geras elgesys“ (Mackevičiūtė, 2002: 34). Etika apibrėžia žmogaus elgesį kaip teisingą, gerą ir tinkamą, bet ne visada diktuoja bendrą moralinę veiksmų kryptį, tačiau suteikia galimybę vertinti žmogaus elgesį. Etika susijusi su tuo, kaip moralus žmogus turėtų elgtis, o vertybės yra vidiniai sprendimai, kurie lemia žmogaus elgesį. Vertybės neatsiejamoms nuo įsitikinimų, kas yra teisinga, o kas – klaidinga. *Etikos* sąvoka nurodo, kad žmogaus elgesys gali būti traktuojamas kaip geras ar blogas, turint omenyje moralines pareigas, kaip ypatingas moralinių principų ar vertybių rinkinys. Visa žmogaus veikla veikia aplinką. Iš tiesų kiekvienas žmogus palieka ekologinį pėdsaką – jo išteklių naudojimo ir indėlio į taršą suma (Karatas, 2015: 299).

Aplinkos etika apima žmonių ir aplinkos santykius, ji apibrėžiama kaip etinių vertybių sistema. Žinios apie gamtą ir žmogų lemia tinkamą žmogaus elgesį aplinkos atžvilgiu (Imam, Ali, Zadeh, 2011: 75). Aplinkos etika susijusi su žmogaus elgesiu gamtoje, jos turimų išteklių, bioįvairovės ir pan. atsakingu naudojimu. Žmonija negalėjo numatyti žalos, nulemtos žmogaus elgesio su gamta. Šiandien žinoma, kad ji gali labai žaloti natūralų kraštovaizdį, be saiko eikvoti išteklius, griauti ekosistemas. Mes ne tik žinome, kad galime sukelti žalą, bet ir kaip užkirsti tam kelią ar išspręsti kilusias ekoproblemas. Visa tai tampa moraline pareiga – būtinybe rūpestingai ir išmintingai elgtis.

Sparčiai besivystantis mokslas lėmė techninę pažangą, kartu – dideles moralines problemas. Technologijų pažangos tempas, ypač mokslškai besivystančiose pramonės šakose, viršijo žmonių kartų kaitos greitį, todėl žmogus ir specialistas priverstas iš naujo mokytis (Khetagurova, Bryukhanova, 2015: 127). Č. Kalenda atkreipė dėmesį į tai, kad „ilgą laiką vyravęs žmogaus siekis didinti savo techninę galią ir viešpatauti gamtoje atsigręžė gausa negatyvių padarinių, privertusių iškiliausius žmonijos protus suabejoti Homo sapiens pasirinkto kelio teisingumu bei perspektyvumu ir ieškoti išeities iš šios krizės“ (Kalenda, 1998: 34). Žmonijos moralinė atsakomybė gamtai ir ateičiai yra precedento neturinčios reikšmės, todėl negalime vengti šios atsakomybės. Aplinkosaugos etikos koncepcija skatina diskutuoti apie darnaus vystymosi poveikį, be to, ji iškelė idėjas ir nuomones, kokie įsitikinimai ir vertybės turėtų lemti sprendimų priėmimą, orientuojantis į žmonijos ateitį. Darnus vystymasis papildė aplinkos etikos koncepciją, kuria siekiama vertybių pusiausvyros, sukurti pagarbos ekosistemoms principus (Jeffery, 2005: 107).

Č. Kalenda nurodo, kad ekologinė etika analizuoja sąlygas, struktūras ir procesus, kurie skatina žmogų ir visuomenę atsakingai elgtis su gamta, siekiant išsaugoti biorūšis ir kiekvienos rūšies gausumą, tausoti gamtos išteklius ir neteršti aplinkos (Kalenda, 2003: 120). Ekologinė etika pabrėžia žmogaus vertybių prioritetą, nes gamtos išsaugojimas yra svarbiausias žmonijos uždavinys. Ekologinė etika siekia darnios aplinkonaudos. Ji aktualizuoja dorovės principus, gina visos esybės teisę į būtį, akcentuoja pagarbą gyvybei, darnią visuomenės ir gamtos raidą. Todėl aplinkos etikos modeliai yra būtini, siekiant patenkinti dabartinės kartos poreikius, atsižvelgiant į būsimos kartos poreikius (Imam, Ali, Zadeh, 2011: 74). Ekologiškai susipratęs žmogus niekada nepažeis aplinkos apsaugos įstatymų ir savo profesinėje veikloje netaikys technologijų, kurios galėtų pažeisti trapią dirbtinės ir natūralios aplinkos pusiausvyrą. Formuojant skirtingų gyventojų grupių ekologinę sąmonę, būtinos kryptingos švietimo ir kitų visuomeninių struktūrų pastangos (Brazauskienė, 2010).

Ekologinės kultūros (tai normos, įsitikinimai ir požiūriai, apibūdinantys visuomenės, jos grupių ir žmogaus požiūrį į gamtą, žr. Ridei, Rybalko, Kycherenko, Palamarchuk, Shofolov, 2013: 15) kontekste verta

atminti, kad *kultūra* – tai „gyva, dinamiška ir visų dalyvavimą aprėpianti tikrovė, kurios negalima palikti nuošalyje apmaštant žmogaus santykį su aplinka“ (Pranciškus, 2015: 143). Kultūros integravimas darnaus vystymosi kontekste yra lemiamas, siekiant veiksmingiau spręsti daugelį pasaulinių problemų. Bendruomenės gyvybingumas ir gyvenimo kokybė glaudžiai susiję su dalyvavimo kultūriniame gyvenime, raiškos ir dialogo kokybe. „Kultūros terpė ir yra gyvenamasis pasaulis būnant su kitais. Šis buvimas apima supratimą ir kūrimą“ (Kačerauskas, 2007: 49). Kultūra svarbi visuomenei ir apibrėžia žmonių požiūrį bei tikslus. Tai formuoja žmogaus supratimą apie vystymąsi ir kontroliuoja mūsų elgesį bendruomenėse, visuomenėje. Kultūra turėtų būti vertinama ne tik kaip papildoma darnios plėtros dimensija, bet ir kaip aplinkosaugos, ekonominiai, socialiniai ir mentaliniai tikslai, nes žmonių tapatybė, reikšmingos sistemos, kosmologijos ir episteminės struktūros formuoja aplinkos vertinimą ir gyvenimą aplinkoje (Opoku, 2015: 42).

Kultūrinė darna apima būdus, kaip pagerinti žmonių gyvenimą ir palikti tinkamą gyvenimui pasaulį ateities kartoms. Visuomenė turėtų atsisakyti dabartinio požiūrio į išteklių naudojimą, jei nori ateities kartoms suteikti galimybę tenkinti savo poreikius. Vertybės formuoja visuomenės gyvenimo būdą, dėl to gali kisti požiūris, kaip užtikrinti darnų vystymąsi (Opoku, 2015: 38). Derindamas visuomenės ir gamtos santykį, žmogus gebės gyventi, patirti pasaulį, jį pritaikyti sau, o poreikiai atitiks aplinkos struktūrą (Ridei, Rybalko, Kycherenko, Palamarchuk, Shofolov, 2013: 16). Kultūrinė darna apima pastangas išsaugoti materialius ir nematerialius kultūros elementus visuomenėje tokiais būdais, kurie skatina aplinkos, ekonominę, socialinę ir mentalinę darnumą. Kultūra ir vertybės yra reikšmingos visuomenės dedamosios, bet jos nėra statiškos – laikui bėgant kinta, todėl pirmiausia formuojamas visuomenės požiūris į darnumą, tada kuriamos darnaus pasaulio pokyčių paradigmos. Kultūros darnumas yra toks pat svarbus kaip darnios plėtros ekonominiai, socialiniai, aplinkosaugos ir mentaliniai aspektai, todėl turėtų būti įtrauktas kaip vienas iš aspektų, kurie plėtotų darnumą, taikant visuotinį požiūrį. Darni plėtra ir kultūra tarpusavyje susiję reiškiniai, nes kultūra apibūdina visuomenės supratimą ir gamtos išteklių vertinimą, todėl atlieka esminį vaidmenį skatinant ekonominę pažangą sąžiningoje visuomenėje. Kultūros integracija į darnios plėtros strategijas ir politikos kryptis padeda integraciniam požiūriui į vystymąsi, be to, ji yra svarbus socialinis ir ekonominis išteklius. Kultūra prisideda prie aplinkos darnos, išsaugant istorinę aplinką (Opoku, 2015: 38).

Sėkmingai spręsti ekologines problemas bus galima tik tada, kai ekonominiai, politiniai ir socialiniai mechanizmai bus sureguliuoti taip, kad skatintų pažangias, ekologiškai saugias technologijas ir aplinkai draugišką žmonių elgesį. Būtinai ne tik ekonomiškai ir ekologiškai, bet ir morališkai darnus vystymasis. Darni ekonomika gali būti ilgalaikės plėtros tikslas. Tam būtina užtikrinti dabar gyvenančių žmonių pagrindinius gyvybinius poreikius ir nusistatyti būsimų kartų išlikimo prioritetą, tenkinant dabartinių kartų poreikius.

Pamąstykime apie savo, kaip žmogaus, pašaukimą pasaulyje, pabudinkime savyje neegoistinę sąmonę ir po didelių mokslinių revoliucijų atraskime tikrąjį žmogaus kilnumą ir jo orumo vertę. Globalios dvasinės ir ekologinės krizės situacijoje žmonija gali ir privalo siekti vienybės su gamta, įvertinti padarytą neigiamą įtaką, kad tai nebesikartotų, jausti atsakomybę už būsimų kartų gyvenimo kokybę.

Išvados

Darniu vystymusi siekiama žmonėms užtikrinti geresnį gyvenimą, išsaugant gamtos išteklius ir ekosistemas, paisant dabarties ir ateities kartų poreikių.

Švietimas skatina prisiimti atsakomybę už darnią plėtrą, ugdyti pažangaus žmogaus sąmoningumą, atlikti pokyčius lemiančius veiksmus. Tai veiksmingiausia ekologinės krizės sprendimo ir gyvenimo bei aplinkos kokybės gerinimo priemonė.

Reikia kryptingai sutelkti švietimo ir visuomeninių struktūrų pastangas ieškant alternatyvių žmonių elgesį nusakančių koncepcijų. Lemiamu žmonių visuomenės egzistavimo veiksmiu turi tapti moralė, kai prisiimama atsakomybė už aplinkinius ir suvokiama visuotinė grėsmė aplinkai.

Darnaus vystymosi filosofijos samprata apima ekologinę kultūrą, ekologinį sąmoningumą, socialinį ir ekonominį teisingumą, demokratiją bei taiką.

Ekologiškai sąmoningas žmogus niekada nepažeis aplinką saugančių įstatymų, savo profesinėje veikloje netaikys technologijų, kurios gali pažeisti trapią dirbtinės ir natūralios aplinkos pusiausvyrą.

Žmonija, taikanti darnaus vystymosi žinias kaip savo gyvenimo tiesą, formuos naują požiūrį į pasaulį, įgis įgūdžių priimti matomą pasaulį kaip dovaną, tai turėtų tapti įpročiu siekiant darnumo.

Literatūra

- Agienko, M. I., Bondareva, E. P., Chistyakova, G. V., Zhironkina, O. V., Kalinina, O. I. (2017). Eco-analytical Methodology in Environmental Problems Monitoring. *Earth and Environmental Science*, Vol. 50, p. 1–8.
- Alexandar, R. (2012). *Environmental education for sustainable development in selected schools of Puducherry and cuddalore regions, India*. Thesis Submitted for the award of the degree of doctor of philosophy. Dept of Ecology and Environmental Sciences Pondicherry (Central) University, India.
- Bhardwaj, A. (2016). Importance of Education in Human Life: a Holistic Approach. *International Journal of Science and Consciousness*, Vol. 2, p. 23–28.
- Bernotas, V. (1998). Ekologinės moksleivių kultūros ugdymas. *Acta paedagogica Vilnensia*, Nr. 5, p. 160–170.
- Brazauskienė, D. M. (2010). *Ekologinių žinių integracija mokymo procese*. Prieiga internete: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2010-01-10-dalia-marija-brazauskiene-ekologiniu-ziniu-integracija-mokymo-procese/38205> [žiūrėta 2017-10-25].
- Covey, R. S. (2007). *8-asis įprotis*. Vilnius: Alma littera.
- Dzikowska, Ź. I., Chmielewski, J., Wojciechowska, M. (2016). Ecological and environmental education in the ethical context. *Environmental protection and natural resources*, Vol. 27, p. 4–47.
- Hedenus, F., Persson, M., Sprei F. (2015). *Sustainable development: History, Definition & the Role of the Engineer*. Gothenburg.
- Imam, A., Ali, M. A., Zadeh, M. N. (2011). Environmental Ethics and Integrating Sustainability into Management Education. *SMS Varanasi*, Vol. 4, p. 74–88.
- Jeffery, M. I. QC (2005). Environmental ethics and sustainable development: ethical and human rights issues in implementing indigenous rights. *MqJICE*, Vol. 2, p. 105–120.
- Jonas Paulius II. (1991–1992). Enciklika „Centessimus annus“. *Logos*, Nr. 4, rugsėjis–birželis, p. 58–98.
- Kačerauskas, T. (2007). Kultūra kaip egzistencinė kūryba. *Problemos*, Nr. 71, p. 49–58.
- Kalenda, Č. (1998). Ekologinė dominantė pomodernioje kultūroje. *Problemos*, Nr. 53, p. 34–42.
- Kalenda, Č. (1997). Vertybių pagrindimas ekologinėje etikoje. *Problemos*, Nr. 51, p. 81–91.
- Kalenda, Č. (2003). Ekologinės etikos apibrėžtis ir funkcijos. *Problemos*, Nr. 63, p. 116–122.
- Karataş, A. (2015). Importance of Ethical Principles for Eco-friendly Management. *China-USA Business Review*, Vol. 14, p. 298–303.
- Khetagurova, V. S., Bryukhanova, A. G. (2015). Aspects of continuity of ecological education in Russia on the path to sustainable development. *International Scientific Journal Theoretical and Applied Science*, Vol. 3, p. 126–137.
- Kranklis, K., Kučienė, I. (2010). Darnaus vystymosi strategijos įgyvendinimas Radviliškio rajono švietimo institucijose. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, Nr. 3, p. 245–251.
- Leopold, A. (1949). *A Sand County Almanac and Sketches Here and There*. London.
- Mackevičiūtė, J. (2000). Žmogaus ir gamtos santykių problemos raida filosofijoje. *Problemos*, Nr. 58, p. 34–41.
- Opoku, A. (2015). The Role of Culture in a Sustainable Built Environment. *Springer International Publishing*, p. 37–52.
- Pauw, B. J., Gericke, N., Ollson, D., Berglund, T. (2015). The Effectiveness of Education for Sustainable Development. *Sustainability*, Vol. 7, p. 15693–15717.
- Pivorienė, J. (2014). Darnios plėtros socialinė dimensija ir globalus švietimas. *Socialinis ugdymas / Socialinės inovacijos socialinių industrijų plėtrai*, Nr. 3, p. 39–47.
- Platonova, Y. (2013). Is the Concept of Sustainable Development a Contemporary Ideology? *Proceedings of FIKUSZ'13*, p. 55–66.
- Pranciškus. (2015). *Enciklika „Laudato si“*. Kaunas.
- Петрова, Г. Д. (2005). *Экологический потенциал сознания и устойчивое развитие*. Санкт-Петербург.
- Rajalakshmi, S. (2016). Sustainable development through environmental ethics. *International Journal of Applied Research*, Vol. 2, p. 464–467.
- Razauskas, T. (2009). Darnus vystymasis: problemos ir iššūkiai šiuolaikiniame pasaulyje. *Viešasis administravimas*, Nr. 3–4, p. 6–15.
- Ridei, N., Rybalko, Y., Kycherenko, Y., Palmarchuk, S., Shofolov, D. (2013). The role of ecological culture as an indicator of sustainable development of relations between society and nature. *European Scientific Journal*, Vol. 2, p. 14–23.

- Spangenberg, J. H. (2000). Sustainable Development Concepts and Indicators. *Sustainable Europe Research Institute*, p. 2–13.
- Schmitz, L. C., Stinson, H. C., James, D. C. (2010). Community and Environmental Sustainability: Collaboration and Interdisciplinary Education. *Critical Social Work*, Vol. 11, p. 83–100.

ECOLOGICAL EDUCATION OF SOCIETY IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

RŪTENIS JANČIUS, ALGIRDAS GAVENASKAS, JUOZAS PEKARSKAS

Kaunas Construction and Services Training Centre (Lithuania), Aleksandras Stulginskis University (Lithuania)

Summary

Sustainable development seeks to preserve not only the present humanity, but also the ability of future generations to meet their needs based on human values. In order to achieve sustainable development, a person cannot ignore social and economic aspects, as it becomes the basis of human well-being while preserving nature with all its resources. Nature conservation is the basis for fulfilling human needs regardless of the values of different people. Sustainable development involves not only the preservation of natural values but also the promotion of quality of life, and this can only be achieved through education of each individual and the society as a whole. Public education promotes not only the transformation of every human being, but also of all humanity, which is possible through changing the attitude to the world, as a gift to a human, and it also leads to sustainability.

Sustainable development is possible through ecological awareness of society, which, because of its social significance, occupies a special place in scientific knowledge. Ecological education helps to understand the scale and danger of ecological problems that have already reached a critical level. In today's world, ecological awareness is formed when changes in nature and human relationships are perceived as well as the causes of industrial activities, which leads to the recognition of the need to solve ecological problems. The ecological crisis, affecting the health and safety of people, is still not fully understood in the education system. This led to the fact that in the 20th century ecological education was described as a process of acquiring knowledge about environmental problems, reasons for their occurrence, and the necessity for their practical solution possibilities. Because of the wrong approach to eco-education, most people have a poorly developed need to solve ecological problems practically, and their approach to nature is consumer-friendly. It is obvious that the mere awareness of ecological problems, also development of social awareness about them, without which it is hardly possible to prevent ecological catastrophe, is not enough.

In the 20th century, humanity took the path of sustainable development. In order to ensure stability in the future, it is necessary to change global economy, demographic policy, rethink many values, and give up the harmful way of life in many areas. All of these tasks are related to ecological awareness, which, as one of the greatest social transformations in the history of humanity, may come together with agrarian and industrial transformation.

People, having knowledge about ecology, with pro-ecological and rational thinking, capable of making correct and ecologically based decisions are essential in the implementation of ecological awareness. This poses new perspective challenges to the educational system, the solution of which will help to reorganize positively social and ecological conditions, change political and ideological life. Education, highlighting human virtues, contributing to the development of society, providing knowledge of human self-esteem, character and social behaviour, becomes a path to self and the world preservation.

Therefore, preferences in ecological education should be given to education directed towards the creation of a sustainable human and global world, change of behaviour and practical activity. Ecological education must be primarily sustainable in relation to a human and based on the prevention of ecological threats, awareness, scientific information, principles of orientation towards ecological culture. The combination of ecological education and the potential of ecological culture may and should be the most important basis for the development of awareness of a modern person and his/her creative mindset. Therefore, we must strive through education to consolidate the concept of culture, rethink our spiritual values and develop the ability to go from our own egocentricity to another person, promoting a comprehensive concern about a human being and the whole world.

KEYWORDS: *education, ecological education, sustainable development, society.*

JEL CODES: I21, I29, I31; Q01, Q1, Q15.

Gauta: 2018.02.29

Priimta: 2018.03.29

Pasirašyta spaudai: 2018.04.29